

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
(24-25 березня 2022 р., м. Одеса, Україна)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний заклад
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО (м. Одеса)

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
24-25 березня 2022 року

Одеса
ФОП Бєлий А.Є
2022

УДК 159.9: 37.015.3
ББК 88.4
Д 50

Друкується згідно рішення Вченої ради Соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Протокол № 6 від 17.02.2022 р.)

Д 50 **Диференціальний підхід у дослідженні професійного самоздійснення особистості:**
Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (24-25 березня 2022 року) / відп. ред. О. П. Саннікова.
Одеса : ФОП Бєлий А.Є., 2022. 168 с.

ISBN 978-617-7757-39-8

Редакційна колегія

- Саннікова О. П. – *доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та диференціальної психології; відповідальний редактор;*
- Василенко І. В. – *кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та диференціальної психології;*
- Гордієнко І. О. – *кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри загальної та диференціальної психології;*
- Санніков О. І. – *доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології.*

Матеріали збірника містять результати теоретико - емпіричних досліджень, що здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів, аспірантів та науковців, які навчаються і працюють у закладах освіти України.

Для студентів, аспірантів, молодих науковців, психологів, педагогів та широкого кола зацікавлених осіб.

За зміст та помилки, що можуть зустрічатися в тексті статей, несуть відповідальність автори.

ISBN 978-617-7757-39-8

© Університет Ушинського, 2022

Література

1. Вишнякова Н. Ф. *Креативная акмеология. Психология высшего образования.* Минск : ООО «Дэбор», 1999. 300 с.
2. Дружинин В.Н. *Психология общих способностей.* СПб. : Питер, 1999. 368 с.
3. Ильин Е. П. *Психология творчества, креативности, одаренности.* СПб. : Питер, 2009. 448 с.
4. Туник Е. Е. *Психодиагностика творческого мышления. Креативные тесты.* СПб. : Дельта, 1997. 180 с.
5. Ярушина Т.А. *Вікові та статеві особливості креативності у підлітковому віці.* Вісник Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля. 2011. № 2. С. 160-165.

УДК 159.923.2: 343.275-053.6

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ САМООЦІНКИ

Ходанович О. О.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Самооцінка часто розглядається не як окремих феномен, а як включений у більш концептуальні утворення – самосвідомість, Я-концепцію, що призводить до поширеного в психологічній науці вживання поняття, під яким розуміються різні психологічні дійсності. Дані особливості призводять до труднощів у визначенні не тільки самого поняття «самооцінка», а й до виокремлення її характеристик, механізмів, умов та факторів формування, у тому числі й у підлітковому віці.

Підлітковий вік – один з визначальних періодів для формування сталої адекватної самооцінки, яка є багатоаспектним об'єктом наукового дослідження. Достеменно відомо, що у підлітковому віці відбувається бурхливий розвиток і перебудова організму, однак дитина цього віку не тільки ззовні стає дорослою. Під впливом навколишнього середовища у підлітка формуються моральні

ідеали, світогляд, самосвідомість, самооцінка, з'являється особливий інтерес до самого себе [1].

Дослідженням самооцінки особистості займалися як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, серед яких: Р. Бернс, У. Джемс, Е. Еріксон, О. Камінська, С. Максименко, О. Молчанова, К. Роджерс, В. Столін, І. Чеснокова, Дж. Мід, М. Rosenberg, С. Mruk, R. F. Baumeister, J. Crocker, та інші.

Існують дослідження, результати яких підтверджують той факт, що самооцінка впливає як на внутрішній стан людини (емоції, когнітивну та мотиваційну сферу тощо), так і на її взаємовідносини з батьками та однолітками, виявляється у спілкуванні, навчанні, самореалізації тощо. Проведений теоретичний аналіз показав, що самооцінка є особистісною характеристикою, значення якої складно переоцінити. Більшість психологічних теорій, що так чи інакше торкаються проблематики самооцінки, не завжди чітко концептуалізують це поняття. Так, самооцінка нерідко виступає синонімом таких особистісних конструктів як самоповага або почуття власної гідності.

Незважаючи на широкий інтерес до теми самооцінки, її вивчення, як правило, ведеться в контексті глобальних особистісних утворень (самооцінка у структурі самосвідомості, Я-концепції, самоставлення) або взаємозв'язку із іншими особистісними характеристиками чи поведінковими проявами у межах основних теорій особистості (зарубіжна традиція). Самосвідомість не виникає у людини відразу, а формується поступово упродовж життя, залежно від різних соціальних впливів і включає такі компоненти як самопізнання та самоставлення [1].

У рамках даного дослідження ми розглядаємо самооцінку як складне динамічне особистісне утворення, особистісний параметр розумової діяльності, який виконує, перш за все, регулятивну функцію. У якості факторів, що мають велике значення для формування самооцінки у підлітків, вітчизняні та зарубіжні дослідники називають спілкування з однолітками, характер спілкування та взаємодію з батьками, їх підтримку, міру участі та керівництва, а також задоволеність спільною діяльністю. Також у якості значних умов формування самооцінки підлітка виступають діяльність школяра (найчастіше навчальна), невдачі та досягнення в цій

діяльності, зовнішні оцінки та включеність підлітка до системи міжособистісних відносин [там само].

Залежність самооцінки від міжособистісних відносин у підлітковому віці вивчала М. Зелова [2]. Відомо, що основна частина спілкування з ровесниками у підлітковому віці відбувається у рамках навчальної групи. Одні підлітки легко знаходять спільну мову зі своїми однокласниками, їх приймають у групі, інші відчують труднощі у спілкуванні і їм важче встановити контакт з ровесниками. За автором, у підлітків, що мають низький статус у групі однолітків виникають та закріплюються проблеми у спілкуванні, що обумовлюють згодом і особливості формування самосвідомості та самооцінки.

Адекватна самооцінка, гармонійні відносини із батьками та однолітками, як вказують дослідження, зменшують почуття самотності у підлітка, сприяють легшому життєвому та професійному самовизначенню, розвитку зрілої, сталої самосвідомості та позитивного самоствавлення. Також у психологічних дослідженнях вказується на залежність самооцінки у підлітковому віці від рівня домагань та мотивації успіху [6].

Відомий вчений К. Роджерс, представник гуманістичного напрямку в психології, у своїй концепції теорії особистості, дотримується такої ідеї розгляду самоствавлення, де основним фактором, що визначає ставлення людини до себе, є ступінь самореалізації. Дотримуючись поглядів К. Роджерса, самоствавлення відображає устремління людини стати «повністю функціонуючою особистістю», тобто прагнення особистості до актуалізації. При цьому Роджерс говорить про два елемента самоствавлення: самоприйняття і самооцінку. Самоприйняття К. Роджерс пов'язує з таким загальним ставленням до себе, яке можна змінити за допомогою «свідомих зусиль»; під самооцінкою Роджерс розуміє швидше оцінювання якихось конкретних власних особистісних якостей [4].

Складність визначення поняття самоствавлення полягає в тому, що досить складно (навіть на рівні теоретичного аналізу) охопити всі його аспекти. Самоствавлення, включає в себе компоненти, які різні автори розглядають як самооцінка, самоповага, самоприйняття, емоційно-ціннісне ставлення до

себе. Так, В. В. Столін робить акцент на ціннісно-смысловий аспект самоствавлення, а С. Р. Пантелеєв зазначає, що одні й ті ж по емоційної і семантичної модальності компоненти самоствавлення можуть висловлювати різний ціннісно-смысловий зміст для особистості. Однак виявлення цього змісту залишається великою проблемою для дослідників. Результати дослідження В. В. Століна і С. Р. Пантелеєва виявили особливості самоствавлення, які обумовлені способом життя людини, – тобто на формування самоствавлення буде впливати мотиваційна сфера. Столін і Пантелеєв розглядають структуру самоствавлення, включаючи в неї різні виміри, що відрізняються як психологічним змістом, так і джерелами формування. Теоретичний фундамент, що дозволяє вести наукові дослідження в руслі цієї проблеми, закладений в працях А. Г. Асмолова (1950), С. Л. Рубінштейна (1959), В. Н. М'ясищева (1960), Ф. В. Васіна (1968), і О. М. Леонтьєва (1971, 1975, 1979) та ін. Актуальність вивчення особистісно-смысового аспекту самоствавлення пов'язана ще і з тим, що це дозволяє судити про власний особистісний розвиток людини [5].

Отже, як виявили наші теоретичні розвідки, основними чинниками розвитку самооцінки у підлітковому віці є взаємовідносини з батьками, однолітками, соціальний статус у групі, фізичні, інтелектуальні та психологічні особливості підлітків.

Метою даного повідомлення є виклад результатів емпіричного дослідження самоствавлення підлітків із різним рівнем самооцінки.

Діагностичним інструментарієм дослідження є: методика вивчення загальної самооцінки (Г. М. Казанцева), методика «Дослідження самоствавлення» (В. В. Столін, С. Р. Пантелеєв). Остання методика розроблена С. Р. Пантелеєвим в 1989 році відповідно до розробленої В. В. Століним ієрархічної моделі структури самоствавлення, і призначена для поглибленого вивчення сфери самосвідомості особистості, що включає когнітивні, динамічні і інтегральні аспекти. Тест являє собою відображення суб'єктом інформації про себе з точки зору певної системи цінностей, особистісне судження власної цінності, що відображає суб'єктивну значимість «Я», оцінку своїх характеристик як вони сприяють або перешкоджають

самореалізації. У тесті пропонується 110 питань, на які респондент повинен відповісти «так» або «ні». Тест виявляє 9 шкал: внутрішня чесність, самовпевненість, самокерування, відображене самоставлення, самоцінність, самоприйняття, самоприв'язаність, внутрішня конфліктність, самозвинувачення [5].

Вибірку дослідження склали учні 8-9 класів (56 осіб) Одеської спеціалізованої школи №50 I–III ступенів із поглибленим вивченням іноземних мов Одеської міської ради Одеської області.

Отримані емпіричні дані піддалися якісному аналізу, за допомогою якого було виокремлено три групи підлітків за рівнем самооцінки: підлітки з адекватною самооцінкою (група АС), що характеризується адекватними показниками самооцінки, із завищеною самооцінкою (група СО+), що характеризується високим та надмірно високим рівнем самооцінки, та із заниженою самооцінкою (група СО-), яка характеризується низьким та надмірно низьким рівнем самооцінки.

Проаналізувавши отримані результати, встановлено, що підлітки із адекватною самооцінкою (група АС) проявляють високий рівень відкритості, самокерівництва, самоцінності та самоприйняття. При високому рівні самоприйняття та відчуття самоцінності, такі підлітки мають середній рівень самоприхильності та самовпевненості, а значить усвідомлюють не тільки свої достоїнства, але й недоліки, вони очікують як позитивного, так і негативного ставлення до себе інших людей, в залежності від ситуації. При цьому показники самозвинувачення в них на низькому рівні, тобто підлітки із адекватною самооцінкою не схильні вдаватися до самозвинувачень, а готові працювати над своїми недоліками.

Підлітки із завищеною самооцінкою (група СО+), проявляють високий рівень самовпевненості (зухвальства та зарозумілості), самоцінності, самоприхильності, схильні очікувати лише позитивної реакції інших людей на свої дії, схвалення, прийняття, симпатію та шанування інших. Але низький показник за шкалою Ск (самокерівництво) має відповідність із зовнішнім локусом контролю, тобто говорить про підвладність Я таких підлітків впливу обставин, нездатності протистояти долі, поганій саморегуляції,

розмитому фокусі Я, відсутності тенденцій пошуку причини вчинків і результатів у собі самому.

Підлітки із заниженою самооцінкою (група СО-), відрізняються низьким рівнем самовпевненості, самоцінності, самоприйняття та самоприхильності, тобто невпевнені у собі, негативно оцінюють себе, не приймають себе як у своїх недоліках, так і у достоїнствах. Також такі підлітки демонструють середній рівень за шкалою В (відкритість), що характеризує усвідомленість Я, рівень рефлексивності та самокритичності, здатності не приховувати від себе та інших навіть неприємну інформацію, попри її значимість. Але при цьому і свої досягнення такі підлітки схильні применшувати. Крім того підліткам із заниженою самооцінкою, притаманний високий рівень самозвинувачення та конфліктності, що говорить як про присутність внутрішніх конфліктів, сумнівів, незгоди з собою, тривожно-депресивних станів, що супроводжуються переживанням почуття провини, так і про готовність поставити собі до провини власні невдачі та недоліки.

Отже, в ході дослідження ми встановили, що вивчення поняття «самооцінка» ведеться в контексті глобальних особистісних утворень (самооцінка у структурі самосвідомості, Я-концепції, самоствалення) або взаємозв'язку із іншими особистісними характеристиками або поведінковими проявами у межах основних теорій особистості (зарубіжна традиція).

Самооцінка – складне динамічне особистісне утворення, особистісний параметр розумової діяльності, який виконує, перш за все, регулятивну функцію. У якості факторів, що мають велике значення для формування самооцінки у підлітків необхідні певні фактори – спілкування з однолітками, характер спілкування та взаємодія з батьками, підтримка, міра участі та керівництва, а також задоволеність спільною діяльністю.

За даними якісного аналізу встановлено відмінності специфіки самоствалення представників груп підлітків з різним рівнем самооцінки, складено описову характеристику самоствалення представників груп підлітків з адекватною самооцінкою (група АС), із завищеною самооцінкою (група СО+), та із заниженою самооцінкою (група СО-).

Для підлітків із адекватною самооцінкою (група АС) характерно прояви високого рівня відкритості, самокерівництва, самоцінності та самоприйняття. Підлітки із адекватною самооцінкою не схильні вдаватися до самозвинувачень, а готові працювати над своїми недоліками.

Для підлітків із завищеною самооцінкою (група СО+) характерно прояви високого рівня самовпевненості (зухвальства та зарозумілості), самоцінності, самоприхильності, очікування лише позитивної реакції інших людей на свої дії, схвалення, прийняття, симпатію та шанування інших, нездатності протистояти долі, поганій саморегуляції, відсутності тенденцій пошуку причини вчинків і результатів у собі самому.

Підлітки із заниженою самооцінкою (група СО-), відрізняються низьким рівнем самовпевненості, самоцінності, самоприйняття та самоприхильності, тобто невпевнені у собі, негативно оцінюють себе, не приймають себе як у своїх недоліках, так і у достоїнствах. Підліткам із заниженою самооцінкою, притаманний високий рівень самозвинувачення та конфліктності.

Література

1. Булах І. С. *Психологія особистісного зростання підлітка: монографія*. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. 340 с.
2. Зелова М. А. *Особенности формирования самооценки подростков и ее взаимосвязь с межличностными отношениями*. Вестник Моск. информ.-технол. ун-та. 2018. № 3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-formirovaniya-samootsenki-podrostkov-i-ee-vzaimosvyaz-s-mezhlichnostnymi-otnosheniyami>.
3. Козерук Ю. В., Євсейчик Я. О. Самооцінка як фактор становлення особистості студента. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип. 124. С. 163-165.
4. Роджерс К. Р. *Взгляд на психотерапию. Становление человека*. М. : Прогресс, 1994. 256 с.
5. Пантилеев С. Р. *Самоотношение как эмоционально-оценочная система*. М. : МГУ, 1991. 110 с.
6. Прохорова Н. В. *Психологические особенности самооценки и уровня притязаний подростков*. Междун. научно-исследоват. журнал. 2017. № 8-2 (62). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobennosti-samootsenki-i-urovnya-prityazaniy-podrostkov>.